

Володимир Погребенник

ВОЛОДАРКА УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА

Уже не перша весна без Олени Дмитрівни Гнідан серед нас, іще живих, – та линучи мисленим зором до минулого і давноминулого, гірко усвідомлюєш проминальність людини. Проте водночас і краще розумієш значення пам'яті по собі у серцях сучасників, нетлінності слідів напруженої думки у працях, полишених вдячним нащадкам.

З Оленою Дмитрівною доля звела мене, тоді студента філфаку Шевченкового університету, ще у період брежнєвізму 70-х років, характерний успадкованою ним у сталінізму «апокаліптичною нудю» (Ст. Вінценз). Однак це пам'ятне знайомство – однобічне, бо наше ближче спілкування припало на пізніші часи – відбулося за захопливих і достатньо незвичних обставин. Наш лектор професор Ніна Йосипівна Жук, творчо читаючи третьокурсникам курс лекцій із історії української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст., запросила до аудиторії Олену Дмитрівну, тоді доцента «інститута імені Койкого», як жартома називали ВНЗ ім. О. Горького. Під час лекції на тему творчості Василя Стефаника, цього знаменитого

краянина, Олени Гнідан виступила у ролі артиста-читця новели «Побожна» (одного з двох творів, де «проривається» рідкісний у прозаїка гумор) та інших творів новеліста. Читала вона просто розкішно – напам'ять, інтонаційно виразно і колоритно, доносячи бездоганно орфоепічні особливості покутського діалекту, що не вдавалося навіть відомим фаховим читцям-«східнякам». Студенти ще довго згадували те незвичайне двоголосся на лекції двох приятельок-колежанок, а дехто, як автор цих рядків, згодом ще й почасти присвятився вивченню творчої спадщини В. Стефаника. На жаль, сьогоднішні «болонські» студенти позбавлені такої нагоди, бо всі скорочення годин ведуть до того, що невдовзі часу на лекціях для філологів вистачить хіба що для того, щоби називати лише прізвища письменників.

Постать Олени Дмитрівни оформлювалась у свідомості спогадувача й завдяки родинним контекстам – адже Погребенники Федір і його дружина Ярослава належали майже до того самого покоління кінця 20-х – 30-х рр., були у Києві «західняками» й філологами. Добрі знайомці, вони замешкували у межах пішої досяжності на святошинській околиці міста, хоч і на різних вулицях (Ушакова та Вернадського). Єднав їх і спільний період історико-літературних зацікавлень (межа століть), і унікальна постать покутського «Бетховена у літературі» Стефаника та наукова творчість, йому присвячена. Федір Погребенник, один із кращих знавців західноукраїнського літературного процесу взагалі й Стефаника зокрема, кореспондент канадського сина письменника Юрія Клинового (Гаморака) вимогливо, сказати б, по-науковому ревниво, ставився до публікацій на теми «Покутської трійці», читав їх завжди з критичним олівчиком у руках. Мав деякі зауваження не те що б до поодиноких місць стефаникознавчих виступів друком Олени Дмитрівни, а скоріше, знаючи багато заборонених режимом реалій, оцінок і фактів, не сприймав обов'язкові наświetлення, що силоміць нав'язувалися режимом «згори», були ритуально-обов'язковими до самого розвалу СРСР.

Спілкування з Оленою Дмитрівною перейшло на новий рівень від початку 80-х рр., коли автор цієї мемуарної квітки на могилу професора Гнідан став викладачем кафедри української літератури того-таки КДПУ імені О. М. Горького. Після проф. Петра Волинського нею тоді керував проф. Петро Хропко, тут працювало гроно професорів – окрім згаданих, це Петро Орлик, Федір Поліщук, Юрій Кобилецький, Іван Пільгук. Продовживши традиції ще П. Филиповича і М. Зерова, кафедра ще у 60-х єдиною тоді серед кафедр педуніверситетів започаткувала творення підручників для студентів. На початку 90-х у цей складний процес включилися тоді, зосібна, кандидати філологічних наук Олена Гнідан та Володимир Погребенник. У двох підручниках за редакцією П. Хропка, присвячених

передшевченківській літературі та періоду кінця XIX – початку XX ст., ми з Оленою Дмитрівною виступили співавторами, давши всього по п'ять розділів. О. Гнідан створила фактологічно й інтерпретаційно багаті розділи, присвячені «Покутській трійці» й так само улюбленій О. Кобилянській (межа століть була її «коронним» періодом як лектора), письменникам національно-патріотичного світогляду, а також офіційно таврованому тоді як «реакційний романтик» А. Метлинському. Уже цей добір засвідчує українську патріотичну опінію та нонконформізм доцента, яка виростала у краї, де до середини 50-х тривав збройний опір, перефразовуючи Ю. Федьковича, усім ницим комунізаторам. Олена Дмитрівна ніколи не належала, як і автор цих рядків, до КППС. Причиною, звісно, була нутряна недовіра «всевидячого ока» до вихідців із Прикарпаття, що у радянські часи лише чудом могли посісти якісь керівні посади у столиці УРСР. Відповідно і свою київську прописку Олена Дмитрівна не поміняла до кінця життя, мешкаючи в однокімнатному помешканні, вщерть заповненому книжками, над святошинськими лісами і ставками. Місцевість їй нагадувала рідне Покуття, серед якого на Снятинщині вона щороку набиралася сил у життєвому бою сильніше стояти.

Підручкові розділи, монографії О. Д. Гнідан (наприклад, літпортрет «Марко Черемшина») вирізняють сильні сторони застосування біографічного методу при розкритті єдності життя і творчості митців, глибока аналітичність і аргументованість, багатство прокреслених зв'язків із історичним і культурно-громадським життям України, особливе відчуття естетичного слова й індивідуальної манери кожного письменника, переконливість літературних зіставлень, дбайливість цитування та продуманість науково-довідкового апарату. Письменники-класики в її інтерпретації й навітленні поставали ще й діячами на рідній громадсько-культурній ниві. Дбаючи про методичне забезпечення не тільки своєї професійної діяльності, вона вперше видала окремою книжкою навчально-методичний посібник «Історія української літератури кінця XIX – початку XX століття».

Спільна педагогічна робота – відкриті заняття з обговоренням, участь у рецензуванні дисертаційних досліджень і керівництво ними, участь у написанні підручників розкрили Олену Дмитрівну в моїх очах як глибокого фахівця, моральну і справедливу віруючу людину, жінку кременистої вдачі. Вона була як матір студентам – не тільки присвячувалась їх літературній освіті з усією самозреченою «абнегацією» (І. Франко), а й розвивала їх як керівник літературного гуртка, організатор численних цікавих зустрічей із письменниками і митцями у стінах університету й поза ними. Чимало її вихованців сьогодні працюють академічними науковцями і високошкільними викладачами (кандидати філологічних наук Л. Зелінська, М. Железняк, Л. Йолкіна тощо), здобули письменницьке ім'я (Є. Пашковський, Л. Кононович і ін.). Вона дбайливо вирощувала наукову молодь кафедри, сприяючи зростанню сьогоденних професорів Ніни Осмак, Анатолія Гуляка, доцентів уже покійного Анатолія Криловця, подружжя Івана і Галини Немченків та багатьох інших.

Захоплені розмови про літературу дорогою додому у вагонах тролейбусу №5 і метра, обговорення літературних новин, змісту й формату підручникових видань і дискусії довкола цього, обмін думками про життя кафедри та країни складали зміст нашого спілкування, здебільшого професійного, характеризуючи Олену Дмитрівну як позитивно мислячу й водночас гострокритичну суверенну особистість. Вона щедро ділилася не тільки знаннями: коли мені припала честь писати розділ про драматургію В. Винниченка, вона люб'язно надала зі своєї домашньої книгозбірні «книгоспілчанський» багатотомник письменника, творчість якого тільки-но почала повертатися на батьківщину після тривалої заборони.

На жаль, в інституті історично склалося так, що вище начальство не завжди підтримувало кращих своїх викладачів, от і перейшли з нього в інші заклади такі відомі вчені, як Д. Наливайко чи Л. Дем'янівська. Ректор М. І. Шкіль свого часу не підтримав ідею Олени Дмитрівни щодо написання докторської дисертації з методики викладання української літератури. І це при тому, що вчених із цієї спеціальності на той час бракувало, а такі переходи з історії літератури до методики виявилися життєздатними, що й підтвердив пізніший приклад уже професора Ганни Токмань із Переяслава. Так розпочався «екзильний»

період у житті Олени Гнідан, та вона зуміла подолати перешкоди, стала доктором філологічних наук і професором, встигнувши плідно попрацювати у чільних національних університетах України – педагогічному Тернопільському імені В. Гнатюка та класичному Київському ім. Т. Шевченка.

За незалежної України, й у цьому полягає її неперебутний внесок, вона заходилася довкола видання нових і нових підручників для студентів. Організувала колективи однодумців, стала як відповідальний редактор у центрі виконання цілої низки відповідальних проектів із видавництвами «Вища школа» і «Либідь», до яких залучала й колишніх колег-«драгоманівців». Мова про двотомні історії української літератури 70 – 90-х років XIX ст. (два видання), кінця XIX – початку XX ст., перших десятиріч XIX ст. і шевченківського періоду письменства. Вона була душею цих сучасних і конкурентоспроможних видань, за якими зараз навчаються студенти не лише з України. Не минаючи коми ніже того титла, Олена Дмитрівна працювала над ними до самої смерті від тяжкої невблаганної хвороби. Гостра коса вкоротила їй віку саме посеред редагування розділів підручника, присвячених 60-м рокам XIX ст. українського красного письменства. Справою честі Інституту української філології КНУ ім. Т. Шевченка, де останні роки працювала відома вчена, всіх її співавторів і колег є доведення цього творчого задуму до щасливого skutku – видання вже останнього підручника за редакцією О. Д. Гнідан.

Згадку про останню зустріч, у день похорон, із уже непорушною, схудлою Оленою Дмитрівною у розкішній труні невблаганний секретар Пам'ять назавжди запише під супровід гулу й різких поривів березневого вітру, що перевертав траурні вінки, – достеменно як у вірші Павла Грабовського «Трудівниця», де люди прощаються з самозреченою учителькою, чи не єдиним світлим променем у житті їх дітей. Однак домінантним залишається інше враження – від світлини-портрета молодої і файної покутянки Оленки у покутському кожушку. Такою лагідно усміхненою, віримо, вона приходитиме до всіх зі сторінок своїх видань – книги українського мистецького життя...

Споживай із миром, дорога Олено Дмитрівно! *Sit tibi terra levis!*